

המאמץ הדיפלומטי של אבו מאזן: אתגרים והזדמנויות בעידן טראמפ

ד"ר עידו זלקוביץ*

פברואר 2017

ההתפתחויות של ראשית שנת 2017 מעידות על המשכיות בהתנהלות הרשות הפלסטינית (רש"פ), בכל הנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני. הרש"פ מוסיפה למקד את ההתנגדות שלה למדיניות ישראל בפעילות בזירה הדיפלומטית, ובכלל זה מנסה לקדם לחץ חזק יותר על ישראל מצד גורמים בינלאומיים. זהו המשך לקו אותו מוביל אבו מאזן מאז ראשית כהונתו, ושאת חשיבותו הוא הבהיר לאחרונה בנאום מיוחד שנשא לציון יום השנה ה-52 של תנועת הפתח.

אבו מאזן דוגל במאבק המדיני ובגיוס תמיכה בינלאומית ברעיון הקמת מדינה פלסטינית על בסיס גבולות 1967. עמדתו העקבית היא שמאבקים אלים ממוסד מזיק לאינטרס הפלסטיני. החלטה 2334 של מועצת הביטחון של האו"ם, אשר התקבלה בשלהי 2016 וקובעת שההתנחלויות אינן חוקיות, מעודדת את הרש"פ להוסיף ולנקוט במדיניות זו, ולהמשיך לראות במאבק המדיני את הנדבך המרכזי באסטרטגיה הכוללת שלה.

ואולם, אסטרטגיה זו ניצבת כיום בפני מספר אתגרים כתוצאה מעליית ממשל טראמפ והרוחות החדשות המנשבות בבית הלבן, ומשינויים אזוריים דוגמת המעורבות הרוסית הגוברת במזרח התיכון והאיתנות של רוסיה לרש"פ ולפלגים האסלאמיים על נכונותה לקחת חלק פעיל יותר בזירה הפנים-פלסטינית. מאמר זה יתאר את האתגרים הללו, וינתח אותם ואת וכיווני הפעולה העומדים לאורם בפני הרש"פ.

ממשל טראמפ והפלסטינים - לאן?

על רקע חילופי הגברי בבית הלבן והעובדה כי הממשל האמריקאי החדש מסתמן כמי שינקוט בבדלנות וכמי שאינו מעוניין להשקיע מאמצים רבים מדי בפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני, אין התכנות רבה לתהליך מדיני בחסות אמריקאית בזמן הקרוב.

צעדיו הראשונים של ממשל טראמפ מעידים על יצירת קיר ברזל בין ארה"ב לחלק מהעולם הערבי. כבר בשבועיים הראשונים לכהונתו חתם הנשיא טראמפ על צו האוסר על מתן אשרות כניסה לתושבי סוריה, עיראק, איראן, לוב, סודן, תימן וסומליה. הנהגת הרש"פ, שמהווה חלק מהמרחב הערבי, צריכה לראות בצעד זה גם איום מרומז כלפיה, שכן חלקים מהמרחב הפוליטי הפלסטיני, על אחת כמה וכמה תנועת החמאס והג'האד האסלאמי השואפות להשתלב בתוך מנגנוני אש"ף, עוסקים באופן ישיר במימון ויזום פעולות טרור.

כחלק מהפקת הלקחים מעידן ערפאת, אשר עודד אלימות והשתמש בה ככלי פוליטי, אבו מאזן מעוניין לשנות את תדמית הפלסטינים בעיני המערב מסרבני שלום שנוקטים באלימות ורואים בה כלי לגיטימי, לעם שמחפש אחר פתרון מדיני למצוקותיו הלאומיות, תוך כדי קבלת גיבוי מהקהילה הבינלאומית. האופי הא-סימטרי של הסכסוך הישראלי-פלסטיני וההכרה בעליונותה הצבאית של מדינת ישראל מחייבים את הנהגת הרש"פ להתמקד בשימוש בכלי המאבק הדיפלומטיים. ניהול המאבק המדיני של הפלסטינים ייעשה דרך

* ד"ר עידו זלקוביץ' הוא עמית-מדיניות במיתוים - המכון הישראלי למדיניות-חוץ אזורית, ראש חטיבת לימודי המזרח התיכון באקדמית עמק יזרעאל ועמית מחקר במרכז עזרי לחקר איראן והמפרץ הפרסי באוניברסיטת חיפה. ספרו האחרון, [Students and Resistance in Palestine: Books, Guns, and Politics](#), יצא לאור בהוצאת Routledge בשנת 2015.

צירים שיוכלו לאזן ולבלום את המדיניות הרשמית של ממשל טראמפ, דוגמת שיתוף פעולה הדוק עם מדיניות מרכזיות באירופה ואולי אף עם מוסדות השיפוט של האו"ם.

המאבק הדיפלומטי של הרש"פ והאופוזיציה האסלאמית

החלטה 2334 היא אחד ההישגים הבולטים של הדיפלומטיה הפלסטינית בעידן אובמה. החלטה זו התקבלה בחום רב לא רק בקרב אנשי אש"פ, אלא גם בקרב אנשי החמאס והג'יהאד האסלאמי. זאת, על אף העובדה כי ההחלטה תומכת בפתרון שתי-המדינות, ועל אף החשש בקרב מתנגדי פתרון שתי-המדינות מהקריאה בהחלטה להמשך התיאום הביטחוני בין ישראל לרש"פ, ומחוסר-הבהירות לגבי השאלה האם וכיצד יופעל הלכה למעשה לחץ על ישראל.

אנשי הג'יהאד האסלאמי והחמאס מנהלים כיום דיונים עם הנהגת הפת"ח בנושא אפשרות ההצטרפות שלהם למוסדות אש"פ. תמיכה במאבק הדיפלומטי של אבו מאזן יכולה לקרב בין הצדדים הנצים ולעזור בקידום השיחות והמאמצים להשגת אחדות פנים-פלסטינית. בהקשר זה ניתן גם להבין את שינוי השיח הטקטי המתקיים בהנהגת הזרוע המדינית של החמאס, ואת הנכונות הגוברת שם לקרוא להקמת מדינה פלסטינית על קו ה-4 ביוני 1967. קריאות מסוג זה נשמעו כבר בעבר על ידי ח'אלד משעל, והן נשמעות גם עתה. אוסאמה חמדאן, נציג חמאס בלבנון, הוא שמוביל את הקו הזה, אשר יוצר מתח בין ההנהגות הצבאית והמדינית של תנועת החמאס. יש לזכור שלהנהגה הצבאית של חמאס, שמרוכזת ברובה ברצועת עזה, יש תפקיד מרכזי יותר מאשר להנהגה המדינית בעיצוב המציאות בשטח.

ההתקרבות הנוכחית בין הפלגים הפלסטינים השונים מושפעת מהחשש מהשלכות חילופי השלטון בווינגטון ומהמדיניות המזרח תיכונית החדשה שממשל טראמפ צפוי לאמץ, לצד הכרה בחולשותיהם הפנימיות מבית אל מול הציבור הפלסטיני אשר עייף מהפיצול הפנימי ולא רואה בהנהגות הנוכחיות של פת"ח וחמאס כמושיע אפשרי למצוקותיו. שינוי זה אינו מבשר טובות מבחינת הפלסטינים. ההצהרות של טראמפ במהלך מערכת הבחירות, אודות מתן חופש בנייה לישראל בגדה המערבית והעברת השגרירות האמריקאית מתל אביב לירושלים, לצד זהות השגריר האמריקאי המיועד לישראל (דייוויד פרידמן) שידוע כבעל אוריינטציה ימנית וכתומך של מפעל ההתנחלויות, עוררו חשש כבד אצל הפלסטינים. גם אם טראמפ לא יממש לבסוף את העברת השגרירות לירושלים, בשל רגישות הנושא וחשש מגלי זעם בעולם הערבי, תמיכתו של הנשיא ברעיון היא סימן שמרמז לבאות ושמלמד את הפלסטינים כי בבית הלבן לא מחכה עבורם יד.

האופציה הרוסית

אחת הדרכים בהן בחרו אנשי הרש"פ למחות על המדיניות האמריקאית המסתמנת הייתה היענותם להזמנת רוסיה לערוך בינואר 2017 ועידת פסגה בין הפלגים הפלסטינים במוסקבה. ההתקרבות של אש"פ לרוסיה היא טבעית ונשענת על מערכת יחסים היסטורית ומשמעותית. ישנה זיקה אידיאולוגית-היסטורית לרוסים בקרב הפלגים הסוציאליסטיים והמרקסיסטיים החברים באש"פ, דוגמת החזית העממית לשחרור פלסטין, החזית הדמוקרטית ומפלגת העם הפלסטינית (הקומוניסטים). מעבר לכך, גם אבו מאזן היה מקורב במשך שנים רבות לשלטון הרוסי. הוא כתב במוסקבה את עבודת הדוקטורט מעוררת המחלוקת שלו, והוא כיהן במשך שנים רבות כיושב ראש אגודת הידידות רוסיה-אש"פ.

מטרת הדיונים שקיימו ביניהם הפלגים הפלסטינים תחת המטריה הרוסית הייתה לנסות לייצר הסכמה על פיוס פנים-פלסטיני ועל לוח זמנים ליישום. בעקבות הוועידה במוסקבה, הגיעו פת"ח וחמאס להסכמה מחודשת על עריכת בחירות לרשויות המקומיות בגדה המערבית וברצועת עזה ב-15-14 במאי 2017. ההסכמה על מועד הבחירות המקומיות נעשתה במקביל לדיונים מאומצים בין הפלגים השונים במטרה לנסות ולהגיע לנוסחה שתאפשר רפורמה במבנה הפוליטי של אש"פ ואת שילוב הזרמים האסלאמיים במוסדותיו.

ההתקרבות הפלסטינית לרוסיה אינה מתמקדת רק בניסיונות להשיג פיוס פנים-פלסטיני. היא מסייעת לפלסטינים להפעיל לחץ על ישראל ולפגוע ביוקרתה האזורית של ארה"ב. המסר של אנשי הרש"פ לרוסיה,

לפיו הפלסטינים רואים מקום לנוכחותה של רוסיה בתהליך הפיוס הפנים-פלסטיני, משדרת גם מסר לארה"ב לגבי אופן ניהול תהליך מדיני ישראלי-פלסטיני בעתיד. אבו מאזן שב ומצהיר בכל פגישה בינלאומית כי הוא מקבל את הזמנתו של הנשיא פוטין לפסגה בין אבו מאזן לנתניהו במוסקבה, וכי הוא מחכה לתשובת ממשלת ישראל על מנת שניתן יהיה לחדש את התהליך המדיני.

העובדה שהפלסטינים לא רואים בארה"ב מתווך הוגן בסכסוך הישראלי-פלסטיני, מעצימה את הישגו של אבו מאזן בגיוס ממשל אובמה לטובת אי-הכשלת החלטה 2334, ומבהירה מדוע מעוניינים הפלסטינים להתקרב מחדש לרוסיה. תורמת לכך גם התפיסה הרווחת בעולם הערבי לפיה רוסיה היא כוח עולה במערך היחסים הבין-מעצמתי במזרח התיכון, לאור כישלונות מדיניות-החוץ האזורית בה נקט ממשל אובמה.

הידוק הקשרים בין הרש"פ לרוסיה על רקע חילופי הממשל בארה"ב, מראים כי הפלסטינים מנסים להבהיר לממשל טראמפ כי ישנם גורמי כוח נוספים בזירה הבינלאומית שיכולים לאזן את המדיניות הפרו-ישראלית המובהקת לה מצפה העולם הערבי מצידו של ממשל טראמפ.

ברית בין הפלסטינים לרוסים, לצד מעורבותה הגוברת של רוסיה במזרח התיכון (שבה לידי ביטוי בלחימה פעילה של כוחות רוסים לצד משטר אסד בסוריה ואספקת נשק מתקדם לסוריה ואיראן) יוצרות מעין תחושת דד'ה-וו מזרח תיכונית, של חזרה לעקרונות הדיפלומטיה של המלחמה הקרה.

סיכום

הפלסטינים בונים אסטרטגיה הלוקחת בחשבון את העובדה שאין בידיהם שום יכולת אמיתית להפעיל לחץ על ארה"ב. ההתקרבות הפלסטינית להנהגה הרוסית היא בסך הכל הבעת מחאה וניסיון לפגוע במקצת ביוקרתה האזורית של ארה"ב.

הרש"פ מאיימת כי תנקוט צעדי תגובה קשים כלפי מהלכים עתידיים של הממשל האמריקאי החדש, דוגמת העברת השגרירות לירושלים, ובהם סגירת הנציגות הדיפלומטית הפלסטינית בווינגטון ונסיגה מההכרה המדינית בישראל (צעד שיסמן הלכה למעשה את ביטול המסגרת שנוצרה בהסכם אוסלו). ואולם, לא נראה שאיומים אלו ימומשו. בין הרשות הפלסטינית ומדינת ישראל מתקיימת מערכת של יחסי תלות המשרתת אינטרסים של גורמים בשני הצדדים, בעיקר מנקודות המבט הכלכלית והביטחונית. יש בכך גם כדי להעיד על ההצלחה של המסגרת האסטרטגית הרחבה שהציבו הסכמי אוסלו, גם אם הם לא הובילו עדיין להגשמת חזון שתי המדינות. יחד עם זאת, מדיניות אמריקאית שתסתום את הגולל על התקווה להתקדמות מדינית ותעודד שינוי בסטטוס קוו בירושלים עלולה להוביל לפרוץ אלימות מהצד הפלסטיני.

לאור הכתף הקרה שממשל טראמפ צפוי להפנות לפלסטינים ולאור היכולות הפלסטיניות המוגבלות להשפיע על המדיניות האמריקאית, חילופי הממשל בארה"ב מציבים אתגרים רבים בפני הנהגת הרש"פ. הנשיא טראמפ צפוי לעמעם כל השפעה של החלטה 2334 על ניהול הסכסוך הישראלי-פלסטיני, להדק ולחזק את מורשת הוטו האמריקאי במועצת הביטחון, ולחסום יוזמות עתידיות לסנקציות על ישראל במידה שהיא תמשיך להרחיב את מפעל ההתנחלויות.

במציאות שכזו, ההנהגה הפלסטינית עלולה למצוא עצמה בצבת בין האסטרטגיה המדינית שמוביל אבו מאזן ושזונחת את דרך האלימות, לבין רצון ברחוב הפלסטיני במאבק ממשי, שיכול לגלוש – בהיעדר אופק מדיני – לכדי מאבק אלים שזוכה לתמיכה עממית רחבה.

האופן בו צפוי אבו מאזן להתמודד עם התפתחויות אלו הוא בניסיונות לקדם את בינאום הסכסוך, תוך הישענות גוברת על רוסיה, האיחוד האירופאי והאום כגורמים שיכולו לסייע לפלסטינים ליצור מערכת של איזון ובלימה מול ישראל וארה"ב.